

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

ZÁKLADY FILOSOFIE A ETIKY V POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍCH

**průvodce předmětem pro studijní program
Sociální patologie a prevence**

Autor: Lucie Špráchalová

Úvod do studia předmětu

Tato studijní opora je vystavěna jako pomůcka k předmětu *Základy filosofie a etiky* v pomáhajících profesích. Ve výuce této studijní disciplíny se studenti seznámí se základy filosofie a etiky. Předmět je koncipován tak, aby poskytl studentům základní orientaci v evropských filozofických a etických koncepcích s akcentem na otázky humanismu a altruistického chování. Prostřednictvím vybraných myšlenkových koncepcí dává předmět prostor pro aplikaci kritického myšlení na problematiku studijního oboru. Předmět dále seznamuje se specifiky práce pomáhajících profesí v oblasti morálky a pokazuje na souvislost se sociální solidaritou.

Tato studijní opora nenahrazuje studentovi učebnici či odborný text! Poskytuje pouze základní orientaci v předmětu, tematické literatuře a zdrojích pro zamyšlení se nad danými tématy v konkrétním a praktickém aspektu oboru.

Každý blok obsahuje ve svém úvodu základní důležité pojmy a body, jež jsou studentům určeny k zapamatování a osvojení jejich významu. Následuje stručný vhled do předložené tematiky uzavřený shrnutím. Následuje soubor otázek a úkolů, které prověří osvojení teorie a odkáže studenta na další oblasti, které nebyly představeny v rámci opory. Na závěr jsou uvedeny zdroje literatury, ze kterých student během studia čerpá hlubší informace k předmětu a daným tématům.

Cíle předmětu

Cílem předmětu je vybavit studenty základními znalostmi z oblasti filosofie a etiky se zaměřením na výkon pomáhající profese či profese založené na komunikaci s klientem (např. i ve státní správě). Během kurzu se student naučí kriticky přemýšlet o předkládaných tématech a vyjádřit vlastní názor, vést dialog se spolužáky na určité téma předmětu a nezaujatě argumentovat.

Po absolvování předmětu se student:

- bude orientovat v základních pojmech z filosofie a etiky,
- bude se orientovat v souvislostech mezi filosofií a dalšími vědními obory, zejména sociálními,
- seznámí se s výchozí literaturou,

- bude schopen se orientovat v aktuálně řešených etických problémech a dilematech spojených s výkonem pomáhající profese,
- bude schopen vyhledávat důležité a podstatné informace v dalších zdrojích informací např. na internetu,
- bude schopen využít a aplikovat poznatky v rámci jiných předmětů.

Osnova předmětu

Předmět je koncipován do 13 bloků, které jsou probírány v rámci výuky v prezenční formě a v redukované podobě také v kombinované formě studia.

1. Základní pojmy vztahující se k filosofii
2. Filosofie jako věda
3. Historické kořeny filozofického myšlení – Indie
4. Historické kořeny filozofického myšlení – Čína
5. Antická filosofie
6. Platón a Aristotelés
7. Středověká filosofie
8. Období renesance a humanismu
9. Filosofie v období osvícenství
10. Filosofické směry 19. století
11. Filosofie a feminismus
12. Vybrané soudobé filosofické směry
13. Etika a pomáhání jako profese

Literatura

Základní literatura a zdroje:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Akademia, 2001. 292 s. ISBN 80-7192-698-1.

BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 2006, 639 s. ISBN 80-206-0820-6.

FROMM, E. *Mít nebo být?* Praha: Aurora, 2001. 242 s. ISBN 80-7299-036-5.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KAPPL, M. a kol. *Etika sociální práce: sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce*. Hradec Králové 16. až 17. října 2009. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 488 s. Texty k sociální práci. ISBN 978-80-7435-037-5.

KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo: o smyslu života v zrcadle dějin: kapitoly z dějin morální filosofie*. Praha: Ježek, 1993, 271 s. Filosofické texty. ISBN 80-901625-3-3.

KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití: kapitoly z mezilidské etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 216 s.

KUTNOHORSKÁ, J. *Etika v ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2007. 163 s. ISBN 978-80-247-2069-2.

MATURKANIČ, P. *Základy etiky: vybrané otázky z praktické filosofie*. Terezín: Vysoká škola aplikované psychologie, 2018, 154 s. Vysokoškolská učebnice. ISBN 978-80-87871-05-8.

NAGL-DOCEKAL, He. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 316 s. Studijní texty. ISBN 978-80-86429-68-7.

NIETZSCHE, F. *Antikrist: přehodnocení všech hodnot (fragment)*. Olomouc: Votobia, 2001, 126 s. ISBN 80-7198-481-7.

OLIVAR, R. R. *Etická výchova*. 1. vyd. Bratislava: Orbis pictus, 1992. 209 s.

PETŘÍČEK, M. *Co je nového ve filozofii*. Praha: Nová beseda, 2018, 89 s. CJN. ISBN 978-80-906751-8-6.

SCHOPENHAUER, A., MAJOR, L. *O filozofii a filozofech*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1999, 155 s. ISBN 80-901916-6-5.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filozofie a etiky pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 94 s. ISBN 978-80-7372-323-1.

Doporučená literatura:

DOLEJŠ, M. a kol. *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 153 s. ISBN 978-80-244-4181-8.

DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes: sborník přednášek z cyklu Terezie Dubinové, PhD. ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze leden 2007 - leden 2008*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008, 243 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

FROMM, E. *Umění být*. Praha: Portál, 2016, 151 s. ISBN 978-80-262-1105-1.

FROMM, E. *Umění milovat*. Přeložil Jan VINAŘ. Praha: Portál, 2015, 135 s. ISBN 978-80-262-0806-8.

GILSON, É. H. *Bůh a filozofie*. Praha: Oikoymenh, 1994, 77 s. Oikúmené. ISBN 80-85241-65-X.

HADOT, P. *Co je antická filozofie?* Praha: Vyšehrad, 2017, 319 s. Dějiny idejí. ISBN 978-80-7429-680-2.

HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998, 94 s. ISBN 80-7079-417-8.

KABÍČEK, P. a kol. 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M. *Výcvik odborníků v léčbě šikany: sociální práce s kolektivy dětí a mládeže zasaženými šikanou*. 1. vyd. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2013. 108 s. ISBN 978-80-904748-2-6.

- KRAUS, B. a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
- KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3.
- OSVALDOVÁ, B. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, 158 s. Gender sondy. ISBN 80-86429-31-8.
- PELCÁK, S. *Nespecifická primární prevence a psychologie zdraví*. In *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3, s. 304-316.
- PELCÁK, S. *Osobnostní nezdolnost a zdraví*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 207 s. ISBN 978-80-7435-342-0.
- RICKEN, F. *Antická filosofie*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 230 s. Dějiny filosofie. ISBN 80-7182-134-9.
- SOKOL, J. *Člověk a náboženství: [proměny vztahu člověka k posvátnému]*. Praha: Portál, 2004, 245 s. Antropologie. ISBN 80-7178-886-4.
- STŘELEČEK, J. *Čínská filosofie: (stručný přehled)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969, 73 s. Učební texty vysokých škol.
- ŠTĚCHOVÁ, Markéta a VEČERKA, Kazimír. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 114 s. ISBN 978-80-7338-140-0.
- TIMINGERIU, F. *Člověk jako zoon politikon a filosofie jako výchova člověka: (býti na světě lidsky prostřednictvím zkušenosti s řečí)*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2017, 136 s. ISBN 978-80-7290-970-4.
- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 128 s. ISBN 8085850-69-9.

Požadavky na ukončení předmětu – zápočet

1. Vypracování eseje na konkrétní filosofické či etické téma (do 5 normostran textu – bude specifikováno ve výuce):

a. na základě vybrané a předem zkonzultované tematické literatury či její konkrétní části (soubor kapitol, jedna klíčová kapitola, výběr citací z knihy),

b. nebo na základě vybraného tématu (student si vybírá problém/téma, které řeší z pohledu několika zdrojů, které kombinuje a komparuje).

2. Prezentace daného tématu v rámci semináře (týká se pouze prezenční formy studia). Student téma představí, prezentuje (cca 20-30 minut) a svůj výstup prokládá aktivizací seminární skupiny (pokládá otázky, zadává úkoly k plnění, připraví si aktivitu k tématu – tajenka, kvíz, cvičení, diskuze). Na závěr skupina prodiskutuje aktuálnost a tématu a možnosti jeho aplikace na konkrétní situace (životní, pracovní v oblasti pomáhajících profesí apod.).

3. Úspěšné vykonání zápočtového testu (úspěšnost min. 75 %).

4. Docházka na semináře v minimálním rozsahu 75 %.

Rozsah a forma prezentované eseje a jejího tématu se mohou meziročně drobně lišit. Vždy dojde k upřesnění ve výuce pro konkrétní skupinu. Student je dále povinen přihlásit se do kurzu v MOODLE (kurzy.uhk.cz) a zde sledovat aktuální požadavky pro daný předmět. MOODLE dále upřesňuje požadavky na rozsah a obsah eseje a formu prezentace, dále přehled aktuálně probraných témat na přednáškách apod.

Význam ikon v textu

K zapamatování

je soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

Shrnutí

představuje shrnutí tématu.

Literatura

je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah studijní opory

1	Základní pojmy vztahující se k filosofii	10
1.1	Slovník základních pojmů	10
2	Filosofie jako věda	16
2.1	Filosofie	16
2.2	Etika a morálka	17
3	Historické kořeny filosofického myšlení - Indie	20
3.1	Filosofie staré Indie	20
4	Historické kořeny filosofického myšlení - Čína	25
4.1	Filosofie staré Číny	25
5	Antická filosofie	30
5.1	Dělení antické filosofie	31
5.2	Sókrates – „otec antické filosofie“	32
6	Platón a Aristotelés	35
6.1	Platón	35
6.2	Aristotelés	36
7	Středověká filosofie	39
7.1	Období patristiky	39
7.2	Období scholastiky	40
8	Období renesance a humanismu	43
8.1	Přechod od středověké filosofie k renesanci	43
8.2	Renesance a humanismus	44
9	Filosofie v období osvícenství	48
9.1	Osvícenství	48
10	Filosofické směry 19. století	53
10.1	Vybrané směry 19. století	53
10.2	Vybraní představitelé filosofie 19. století	54
11	Filosofie a feminismus	57
11.1	Počátky feministického myšlení	57
11.2	Soudobý feminismus	59
12	Vybrané soudobé filosofické směry	62
12.1	Některé ze soudobých směrů filosofie	62
13	Etika a pomáhající profese	66
13.1	Pomáhající profese a s ní spojená etická dilemata	66
13.	2 Aktivní práce s kazuistikami	68

1 Základní pojmy vztahující se k filosofii

K zapamatování

- filosofie
- kultura
- ontologie
- gnoseologie
- metafyzika
- smysl
- ideje
- transcendence
- absolutno
- bytí
- abstrakce

1.1 Slovník základních pojmů

Níže zmíněné pojmy budou dále rozebrány během následujících témat předmětu.

Abstrakce

- Myšlení není možné bez odmyšlení.
- Abstrakce je myšlenkový pochod, který spočívá v tom, že si všímáme jen některého znaku určité představy nebo pojmu a soustředíme na něj pozornost. Postupem abstrakce izolujeme (osamostatňujeme) to, co ve skutečnosti izolováno být nemůže (např. modř)
- je opakem konkrétního, konkrétna
- abstraktní je vlastnost bez ohledu na nositele, nositel je konkrétní

Akcident

- Také substance, neměnná nositelka nahodilých vlastností, případků neboli akcidentů (lat. accedo = přistupuji, tedy to, co přistupuje k substanci)
- esence – to co dělá věc tím, čím jest
- substance – základní pojem vši metafyziky

Axiologie

Z řeckého axios, rovnocenný, zasloužený, nebo také filosofie hodnot, je moderní filosofická disciplína, součást praktické filosofie, která se zabývá hodnocením a hodnotami.

Bytí a dění

- bytí jako něco trvalého, neměnného (svět jest, lidé jsou,) – přitom dynamického
- dění = neustálý proces změn, neustálý přechod z jednoho stavu do druhého
- konflikt mezi bytím a děním je konfliktem mezi teorií a praxí

Dialektika

- z řec. dialegein = rozebíratí, rozmlouvati, dialektos = rozmluva, dialektikos = obratný v hovoru
- umění dokazování, nauka o rozporech, které vznikají, když přemýšlíme o otázkách, na které náš rozum nestačí
- klikatý vývoj myšlení od protikladu k protikladu (Marx, Engels)
- 3 fáze:
  - a. teze (všechno vím)
  - b. antiteze (ničemu nerozumím)
  - c. syntéza (vyšší jednota, duševní zralost)
- učení o rozporech, do nichž člověk zabředá, když se dotkne otázek, jež se vymykají jeho smyslovému a rozumovému poznání např. je-li prostor a čas neomezený) (k vidění např. v dílech Kanta)

Dogma, dogmatismus

- o nějakou autoritu opřená poučka
- dogmatická církev, dogmatictí filosofové – nepřipouštějí pochybnosti o správnosti svého myšlení

Empirismus

- Na čem v našem poznání záleží víc? Na zkušenosti nebo na rozumu?
- Zkušenost = empirie
- názor, že všechno naše vědění vzešlo ze zkušenosti

Epistemologie (jinak také gnoseologie)

- z řec. epistéme, znalost, poznání, vědění
- Filosofická disciplína zabývající se poznáním a možnostmi a limity poznávání.
- „Studuje zejména postupy a možnosti poznání ve vědě a otázku pravdivosti poznání. Ani vědecké poznání není možné bez předpokladů: vychází vždy z předběžného porozumění tématu (pojmy, výběr otázek, rozlišení důležitého - nedůležitého atd.), pro něž se nověji užívá termín paradigma (T. S. Kuhn).“ (Miko, © 2014, online)
- kumulativní fázi vědy: pokud paradigma vyhovuje současným potřebám vědy, stačí hromadit nové poznatky. Postupem času se nové poznatky dostávají ale do rozporu s obecným paradigmatem, začnou mu odporovat. Dochází ke krizi, která vede často ke změně původně přijímaného paradigmatu. (Miko, © 2014, online)

Estetika

- nejprve věda o správném užívání smyslů
- směřuje-li racionální myšlení za pravdou, poznání smyslové směřuje za krásou
- teorie krásy a umělecké tvorby
- estetický prožitek je nesdělitelný, je zcela závislý na vnímající osobě

Materialismus a idealismus

- vyjadřují dva světové názory všech lidí zahrnující všechny odpovědi na otázku, jaká je skutečná povaha světa a života v něm?
  - a. hmotná, tělesná, hmatatelná (materialismus)
  - b. není nic než duch (idealismus)

Filosofie (možno také filozofie)

- z řec. filein = mít rád, toužit po něčem, milovat a řec. sofia = moudrost, zdatnost, tzn. Milovat moudrost, láska k moudrosti apod.
- racionální zkoumání bytí, lidské existence, podstat světa, myšlení
- racionální argumentace, diskuse, dialog
- hledání pravdy, smyslu života
- nahrazuje mytologii (lidé se přestávají vztahovat k mýtu jako obecnému pravidlu, pravdě)

Metafyzika

- z řec. meta ta fysika, za fysikou)
- základní část filosofie, věnuj se bytí, podstatám, prvotní filosofie
- novodobé teorie kritizují metafyziku pro její neurčitost, zastaralost, mlžení, zbytečnost (Miko, © 2014, online)

Kauzalita

- Proč se to tak děje?
- touha odkrývat „proto“
- domníváme se, že každá věc/situace je příčině závislá na jiné věci = vztah příčiny k účinku, příčiny a následku, akce a reakce
- causa = z lat. příčina, důvod
- Princip kauzality je východisko veškerého lidského poznání.

Kategorie

- Vše je vlastnost, děj, vztah, věc – těmto pojmům, jimiž můžeme zahrnovat všechny pojmy ostatní, říkáme kategorie
  - a. Aristoteles: deset nejobecnějších určení: věc, množství, kvalita, poměr, místo, čas, poloha, mít, činit, trpět.
  - b. Descartes a Locke: podstata, stav, poměr.
  - c. Kant: kvantita (jedno, mnohé, všechno), kvalita (skutečnost, negace, vymezení), poměr (podstata a případek, příčina a účinek, soucit) a modalita (možné - nemožné, jsoucí - nejsoucí, nutné - nahodilé).

Dnes obvykle třída, skupina předmětů nebo jevů se společnými vlastnostmi, resp. pojem, který takovou třídu určuje. Základní pojem urč. vědy či oboru. (Miko, © 2014, online)

Paradigma

- z řec., příklad, vzor, model
  - a. základní celková představa o skutečnosti
  - b. tato představa se uplatňuje jako řídicí podstata/činitel praxe určitého oboru/vědního odvětví, sociální praxe apod.
  - c. dle T. S. Kuhna označení pro základní celkovou představu skutečnosti, již se řídí veškerá praxe určité vědy či oboru. Pokud zavedené p. vyhovuje, může věda v klidu kumulovat výsledky; když přestává vyhovovat, může dojít ke změně p. (jako v renesanci, kdy na místo Ptolemaiova p. geocentrického Vesmíru nastoupilo p. Koperníkovo).

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Bez nahlížení do studijní opory si zkuste napsat co nejvíce pojmů, které se objevily v první kapitole. Pojmy spočítejte. Které jste si nejlépe zapamatovali a proč?

2. Zkuste tyto pojmy definovat vlastními slovy, svou definici porovnejte se studijní oporou a jinými zdroji.
3. Práce s odbornou literaturou: vyhledejte filosofické slovníky a přehledy základních pojmů dostupné ve vědeckých a jiných knihovnách, popř. online. Vyšla v posledních letech nějaká nová díla s tímto obsahem? Která?
4. Vyberte si nějaký filosofický pojem, který vás zaujal a vyhledejte ho v několika zdrojích. Porovnejte definice a pomocí syntézy vytvořte jednu svou, dle vás ideální.

Literatura

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5.

BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha, 1994. ISBN 80-206-0409-X.

DUROZOI, R. *Filosofický slovník*. Praha, 1994. ISBN 80-85764-07-5.

Filosofický slovník. FIN Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-064-4.

MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *jozefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-2019] Dostupné z:

http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filosofických_pojmu/slovník_filosofických_pojmu.pdf

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha, 1995. ISBN 80-7113-175-X.

TRETERA, I.: *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. Praha 1999. ISBN 80-7185-243-0.

UBALDO, N. *Obrazové dějiny filozofie*. Praha, 2006. ISBN 80-242-1578-0.

2 Filosofie jako věda

K zapamatování

- Filosofie
- Filein
- Sofia
- Ontologie
- Gnoseologie
- Epistemologie
- Metafyzika
- Bytí
- Poznání
- Jsoucno
- Racionální myšlení
- Mravnost
- ctnost

2.1 *Filosofie*

- Filein = milovat
- Sofia = moudrost

Filosofie = láska k moudrosti

Racionální tázání se po základu něčeho, kritické zkoumání, přemýšlení, hledání objektivního.

a. Metafyzika a některé její základní otázky

= oblast filosofie, učení o jsoucnu a jeho principech – vychází z Aristotelova díla, kterým navázal na Fyziku

- Z čeho je tvořen svět kolem nás?
- Z čeho je tvořen vesmír?
- Jaká je podstata všeho, co existuje?
- Proč existuje spíše něco než nic?

= základní otázky metafyziky → z části vyřešeno moderní vědou

b. Ontologie a některé její základní otázky

- Co znamená být myslící a sebe(vědomou) bytostí?
- Jak vnímáme svět kolem nás?
- Existuje svět mimo naše vnímání?

= oblast filosofie, učení o bytí a jeho obecných zákonitostech a pojmech s ním spojených

= tyto základní otázky jsou stále řešeny filosofií

c. Gnoseologie a některé její základní otázky

- Jak můžeme vědět?
- Odkud a jak víme to, co víme?
- Je vědění vrozené? Jaké? Veškeré?
- Může nás k vědění dovést pouze přemýšlení nebo je nutná zkušenost?

= oblast filosofie, nauka zabývající se problémy původu cest, hranic poznání, pravdy aj. (= cesty poznání)

= základní otázky gnoseologie/epistemologie → stále řešeno filosofií a jinými vědami

2.2 Etika a morálka

- Ethos = mrav
- Etika = jedna z disciplín filosofie, filosofie praktická – aplikovaná, teorie mravnosti, nauka o cnostech

Etika byla systematicky rozvíjena již v období antického Řecka Aristotelem (např. dílo Etika Nikomachova aj.)

- Dimenze etiky: konstatující, explanační, deskriptivní, aplikační

Tradiční problémy etiky:

- a. původ a podstata morálky
- b. funkce morálky
- c. vztah morálky a práva
- d. vztah citu a rozumu
- e. individualismus a universalismus
- f. subjektivismus a objektivismus

- Morálka = mravnost, souhrn mravních zásad či norem určujících chování a jednání lidí

Každý obor a institucionalizovaná lidská činnost má svou morálku a etické ukotvení. Jedná se o soubor očekávaných a požadovaných typů chování, které jsou ruku v ruce s povinnostmi typickými pro určitou profesi či roli. Pokud hovoříme o institucionalizované formě těchto očekávání, míníme obvykle psanou formu etiky v podobě konkrétního etického kodexu.

„Etika je součástí kultury dané společnosti. Kultura, to jsou naučené, sdílené a předávané hodnoty, přesvědčení, normy a zvyklosti určité skupiny lidí. Tyto složky kultury ovlivňují myšlení, rozhodování a jednání specifickým způsobem.“
(Kutnohorská, 2007)

Shrnutí

Filosofie je „matkou“ věd ostatních, původně v sobě zahrnovala všechny vědy od humanitních až po přírodní a technické. Tyto vědy se z filosofie postupně vydělovaly a vznikaly tak samostatné vědní obory s vlastními podobory a specializacemi.

I filosofie se postupem času vyvíjí. Některé otázky metafyziky byly již dávno moderní vědou vyřešeny, jiné otázky se objevují nově. Filosofie jako mnoho ostatních věd čelí

výzvě v podobě moderních technologií, globálních problémů, novodobých etických dilemat atd. Etika a její řešené obsahy jsou i z toho důvodu přítomny v našem každodenním životě na úrovni běžných činností (zásady slušného chování ve společnosti, výchova dětí apod.) až po složité úvahy v nadnárodním a celosvětovém měřítku (globální oteplování, chudoba zemí třetího světa, politická situace EU aj.).

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Co je to filosofie?
2. Kde všude se dnes můžete setkat s něčím z obsahu filosofie a etiky?
3. Znáte nějaké druhy etiky dle oblastí zaměstnání/povolání?
4. Co je to etický kodex?
5. Vyhledejte si některý etický kodex (EK organizace, kde pracujete vy, rodiče, či známi nebo EK některé konkrétní profese), kodex si pročtěte a definujte oblasti, které vám připadají společensky obecné/obecně platné/známé/logické a ty, které jsou specifické pro danou profesi či organizaci.
6. Jaký je podle vás vztah etiky a práva v určité společnosti?

Literatura

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Akademia, 2001. 292 s. ISBN 80-7192-698-1.

BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 2006, 639 s. ISBN 80-206-0820-6.

KUTNOHORSKÁ, J. *Etika v ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2007. ISBN: 978-80-247-2069-2.

OLIVAR, R. R. *Etická výchova*. 1. vyd. Bratislava: Orbis pictus, 1992. 209 s.

3 Historické kořeny filosofického myšlení – Indie

K zapamatování

- Indická filosofie
- Upanišady
- Hinduismus
- Buddhismus
- Védy
- Osmidílná cesta
- Nirvana
- Karma

3.1 *Filosofie staré Indie*

Hinduismus (Störig, 2000)

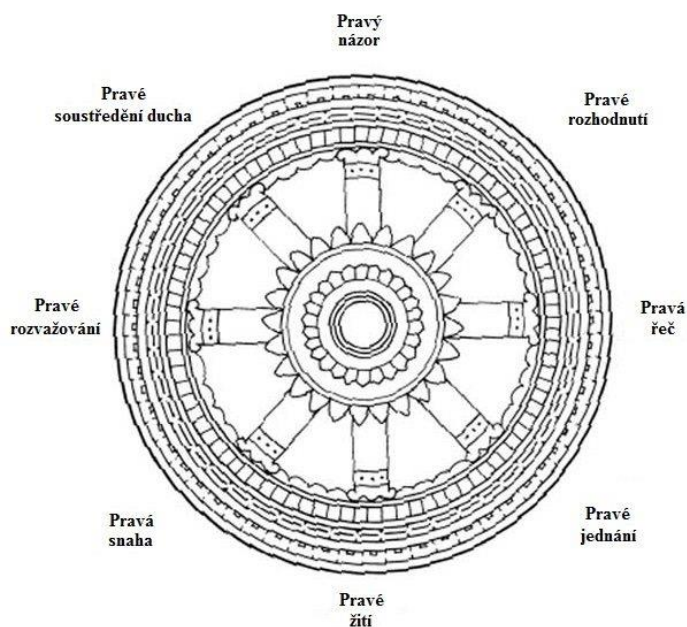
- upanišady – staroindická náboženská díla
- Vznik na základě spisů (védy) – popis až do 8 000 př. n. l.
- Spojení sebe sama s nejvyšším kosmickým principem (brahma)
- Meditace = cesta k výše zmíněnému spojení
- Rozvoj jógy a různých jejích podob (školy jógy)
- Učení o karmě, bytí a nebytí (později částečně v buddhismu)
- Karma = „dílo, čin, skutek, v indické filosofii a náboženství přesvědčení, že skutky člověka rozhodují o tom, jak se jeho duše (átman) příště narodí. Jen dokonale osvícený se může z tohoto koloběhu vymanit a dosáhnout nirvány, splynutí s duchem světa.“ (Miko, ©2014, online)

Osobnost z bližší historie: Mahátma Gándhí (1947) – aktivní nenásilný odpor v boji za nezávislost Indie – jogínský princip.

Buddhismus (Störig, 2000)

- Zakladatel: Siddhártha Gautama (6. – 5. st. př. n. l.) - BUDDHA „probuzený“
- Zpochybňování mytologie a náboženství (x bráhmanismus)
- Základem je rozum! Nejedná se o typické náboženství.
- Nezájem o metafyziku a velké otázky mimo nás
- Zájem: štěstí, ctnost, „dobrý život“
- Hledání střední cesty mezi askezí a prožitky (požitky)
- Nirvana = vysvobození z koloběhu života, koloběhu utrpení, Buddhův pojem popisující stav zbavení se žádostivosti, přirovnává ho k vyhasnutí plamenu svíce, stav ne-bytí, nelnutí

Buddha přináší filosofii založenou na 4 ušlechtilých pravdách a ušlechtilé osmidílné cestě, jak dosáhnout ukončení koloběhu utrpení v lidském životě. Tato osmidílná cesta je též známá jako kolo dharmy (viz obrázek) a jejím cílem je dosažení stavu nirvany.

Obr.: Kolo dharmy. In: *Mezinárodní škola zlatého kříže s růží* - Lectorium Rosicrucianum. Dostupné z: <http://www.rosicrucianum.cz/2017/01/10/karma/>

4 ušlechtilé pravdy:

- a. Pravda utrpení: utrpení je součást existence.
- b. Pravda o počátku utrpení: příčinou utrpení je touha (bažení, lnutí) po majetku a moci.
- c. Pravda o ukončení utrpení: utrpení ukončíme odpoutáním se od žádostivosti.
- d. Pravda o cestě k ukončení utrpení: osmidílnou cestou překonáme vlastní já a vymýtíme touhy.

Buddhovo učení se dá považovat za odraz buddhistické etiky, jakýsi etický kodex. Mezi etické zásady buddhismu patří též nezabíjet živé tvory, nebrat to, co nám není dáváno, nemluvit nepravdu, nebýt necudný a nepít opojné nápoje. (Drábová a Zubíková, 2007).

4 fáze buddhismu (Filipský a kol. 1996):

- a. Období Buddhova života a jeho učení (přibližně pol. 6. století př. n. l. - pol. 5. století př. n. l.)
- b. Období dělení na různé školy (od pol. 4. století př. n. l.)
- c. Vznik a působení mahájány (od 1. století)
- d. Rozvoj tantrismu (po 7. století)

Shrnutí

Přesah buddhismu a indické filosofie sledujeme i v jiných filosofických proudech. Ve 3. století př. n. l. se tyto myšlenky dostávají samozřejmě i do Řecka, ale mají zde poměrně malý vliv. Podobnost můžeme vidět ve snaze rozvíjet rozumové uvažování. Buddha navíc nepsal filosofická díla, pouze své myšlenky a filosofii šířil mezi svými následovníky. Obdobně se ke svému myšlení stavěl i např. Sokrates (viz kapitola věnující se antické filosofii). V západních filosofických proudech můžeme toto

myšlení sledovat např. v 18. století u Huma či Schopenhauera. Buddhismus se i v současnosti těší poměrně velkému zájmu ze strany evropské společnosti a jeho učení je mnohdy popularizováno, např. v podobě mnoha oblíbených kurzů jógy, meditace, sebepoznávání aj.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Jaký je rozdíl mezi hinduismem a buddhismem?
2. Vyhledejte na internetu oblasti světa, kde se buddhismus rozvíjí (uznává jako „náboženství“) dnes.
3. Vyhledejte pojem „neteistické náboženství“ a vysvětlete ho. Proč je takto buddhismus označován a proč je toto označení některými autory považováno za mylné?
4. Najděte definici pojmu karma, tento pojem zkuste interpretovat a uvést konkrétní příklad.
5. Co je to tantrismus a jakou má souvislost s buddhismem?
6. Naleznete některé soudobé příklady, kde nalezneme tantrické učení? V čem spočívá? Proč je o něj zájem?

Literatura

FILIPSKÝ, J., LIŠČÁK, V., HEROLDOVÁ, H. a kol. *Lexikon východní moudrosti*.

Olomouc: Votobia, 1996.

MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *jozefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-

2019] Dostupné z:

http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filosofických_pojmu/slovník_filosofických_pojmu.pdf

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

ZUBÍKOVÁ, Z. a DRÁBOVÁ, R. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. Praha: Fragment, 2007, 188 s. ISBN 978-80-253-0190-6.

4 Historické kořeny filosofického myšlení – Čína

K zapamatování

- Lao-c'
- Kniha o cestě a cnosti
- Te
- Tao
- Taoismus
- Vůle
- Svoboda
- Žádostivost
- Nebytí
- Nekonání
- We-wej
- Soulad s přírodou
- Jin - jang
- Konfucianismus
- Mohismus

4.1 *Filosofie staré Číny*

Taoismus (Störig, 2000)

- Lao – c' (Laozi – starý mistr): Kniha o cestě a cnosti
- 6. st. př. n. l.: války v Číně, vznik „sta škol myšlení“, kontext praktické politiky
- Otázky morálky, etiky (ne velké otázky – cosmos apod.)
- Te (cnost) + Tao (cesta, proud změny a životní síly)
- Žádostivost a svobodná vůle nás odklání od Tao (narušují harmonický svět)

- Základem světa je **změna**: cyklicky se opakující změny ve světě (den – noc, roční období apod.)
- jevy nejsou odděleny, navazují na sebe, jsou provázané, dohromady tvoří **celek** (viz obrázek níže)
- Wu = nebytí
- Wu-wej = nekonání
- Nekonání neznamena být pasivním – spontánnost, intuice, soulad s přírodou jsou důležitými prvky.

Úryvek z tvorby Lao-c' (Krebsová, 2004):

"Kdo se soustřeďuje na vzdělání, den ze dne si více osvojuje,

kdo se soustřeďuje na tao, den ze dne se více oprostíuje.

Postupným oprostováním dospíváme nakonec k nejednání.

Nejednáme-li, nezůstává nic, co nebylo vykonáno.

Svět lze získat jen trvalým nevměšováním.

Kdo se vměšuje, nikdy nemůže získat svět."

Obr.: Jin-jang. In: *Cesta tantry. Tantrické masáže, spiritualita, sexualita*. Dostupné z: <http://tantra-masaze.blogspot.com/2013/08/jaky-je-rozdil-mezi-taoismem-tantrou.html>

Konfucianismus

- Zakladatel: **Konfucius** (6./5. st. př. n. l.)
- „až do r. 1911 tradiční čínské státní náb., založené mudrcem Kung-fu-ce (asi 551-497 př.Kr.). Opírá se o rodinné vztahy (otec-syn, muž-žena, bratři, učitel-žák, přátelé) a tradiční ctnosti (li), zejména synovskou úctu k otci, od nichž se odvozuje i mravnost a právo ve státě.“ (Miko, ©2014, online)

„Konfucianismus ve své podstatě a výsledné formě je uzavřenou, přesně vymezenou doktrínou. Chce pořádat a uspořádat svět a vztahy lidí podle určité hierarchie, jež je odrazem odvěkého, nebesy daného řádu. Má snahu vše přesně určit, stanovit, vymezit, tíhne k reglementaci, k institucionalizaci.“ (Krebsová in DharmaGaia, online)

Mohismus

- Zakladatel: **Mo-c’/Muo Ti/Mocius/Mistr Mo** (5./4. st. př. n. l.)
- Princip pragmatismu, předzvěst západního utilitarismu
- Důraz na logiku a zkušenost (princip empirismu), praktická filosofie
- Typický je odpor k tehdejší válce v Číně a snaha o dosažení obecného blaha (např. bojem proti zlu)
- Zaniká v období středověku, kdy se hlavním čínským filosofickým a náboženským proudem stává konfucianismus a taoismus.

Shrnutí

Taoismus se nejprve rozvíjel jako filosofický směr, ale postupně se rozvinul až v proud, který je dnes běžně označován jako náboženský – taoistické náboženství. (Bondy, 1993). Obdobný vývoj můžeme sledovat u již probraného tématu buddhismu. Společně s konfucianismem zůstává dodnes i taoismus velmi rozšířeným náboženstvím a filosofií – na rozdíl od mohismu, který ve středověku zaniká navzdory

svému pragmatickému zaměření. O takovémto vývoji můžeme hovořit do roku 1911, kdy v Číně nastává revoluce.

Všechny čínské filosofické proudy jsou typické svým usilováním o harmonii a vztah k přírodě. Také protiklady (ukotvené v Jin-jang) pozorují jiným způsobem než svět západní, a to ne jako principy vylučující jeden druhý (např. den vylučuje noc apod.), ale jako provázaný celek vzájemného působení. Tomto vzájemném působení též spatřují harmonii, soulad a světový řád. Stejně jako u buddhismu můžeme čínské filosofické proudy označit za etické učení, jelikož je v nich obsaženo to, co označujeme za správné či nesprávné chování. (Král, 2005)

Obecně lze říci, že i čínská filosofie dospívá k obdobnému obecnému názoru jako buddhismus, tedy že touha a bažení jsou charakteristiky, které jsou pro lidstvo negativní. Způsobují utrpení a věčnou nespokojenost. Obdobný názor nalezneme i dnes v kritice materialismu.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vyhledejte definice taoismu, konfucianismu a mohismu – blíže se s těmito proudy seznámete, najděte rozdíly a podobnosti.
2. Aplikujte princip wu-wej na současnost – vymyslete konkrétní situaci.
3. Je taoismus náboženstvím?
4. Je konfucianismus náboženstvím?
5. Který z uvedených směrů klade nejvíce důraz na logiku a zkušenost?
6. Kdy a proč zaniká mohismus?
7. Kdo je Lao-c' a do kterého století se datuje jeho působení?
8. Brainstoming: napište co nejvíce pojmů, které souvisí s čínským filosofickým myšlením. Tento úkol porovnejte se spolužáky a pojmy společně proberte a najděte jejich definici.

Literatura

- BONDY, E. *Poznámky k dějinám filosofie*. Praha: Vokno, 1993, 387 s. ISBN 80-85239-22-1.
- KRÁL, O. *Čínská filosofie: pohled z dějin*. Lásenice: Maxima, 2005. ISBN 80-901333-8-X.
- KREBSOVÁ, B. *LAO-C: Tao te ring*. Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-12-8.
- KREBSOVÁ, B. *Berta Krebsová: Úvod (Historické pozadí autora a díla, Specifické rysy taoismu)*. In: *DharmaGaia* [online]. [cit. 05-01-2019] Dostupné z: <https://www.dharmagaia.cz/kniha/407-lao-c-tao-te-ting/text/245-bera-krebsova-uvod-historicke-pozadi-autora-a-dila-specificke-rysy-taoismu>
- MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *josefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-2019] Dostupné z: http://www.josefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filosofických_pojmu/slovník_filosofických_pojmu.pdf
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Mytologie
- Předsokratovské období
- Vrcholné období
- Helénismus
- Sofisté
- Sókrates
- Platón
- Aristotelés
- Antická ctnost
- Antropologický obrat
- Rétorika
- Maieutika
- Dialog
- Stoicismus
- Skepticismus
- Obrana Sókratova
- Platón

Počátky antické filosofie s sebou nesou pozvolný konec čistě mytologického uvažování.

„Mýtus (z řec. mythos, řeč, vyprávění, příběh), původně tradiční náboženské vyprávění, které poskytuje celkový obraz a orientaci ve světě, případně i vzor, jímž se pak řídí lidské jednání. V tradičních společnostech doprovází a vykládá rituály

(bohoslužbu), zdůvodňuje instituce, předpisy a zákazy, dovoluje návrat ke zdroji, napodobení zakladatelského jednání a tím i pravidelné rušení času.“ (Miko, © 2014, online)

5.1 Dělení antické filosofie

- a. Období předsókratovské (Milét'ané, Pythágoorejci, Eleaté, přírodní filosofové, Sofisté)
- b. Vrcholné období řecké filosofie (Sókrates, Platón, Aristotelés)
- c. Helénismus (Stoikové, Epikúrejci, Skeptici, Eklektici, Novoplatónikové)

V předsokratovském období se poprvé objevuje snaha řešit otázku bytí/jsoucná. K tomu tehdejší myslitelé využívají pojem pralátky, praprincipu (arché), kterým by bytí vysvětlili. Zde je patrné, že se snaží vyhnout mytickému vysvětlení jsoucná na základě rozhodnutí mytické postavy/postav (např. božstvo). Specifické postavení měli Sofisté, kteří více než k rozvoji filosofie jako takové sloužili společnosti jako placení učitelé rétoriky – umění řečnictví a umění. Učili schopnosti (proti)argumentace. Jejich myšlenkové pochody nebyly tak obecné a hluboké – soustředili se spíše prakticky na získání úspěchu, výhody. Z tohoto důvodu u nich vidíme jasný obrat od přírodních otázek k člověku jako takovému. To můžeme nazývat antropologickým obratem. (Störig, 2000) Tento obrat znamená, že mezi obecné a velké filosofické otázky (původ světa, kosmos, bytí, ...) proniká i tázání se po podstatě a smyslu lidské existence a jeho místě ve společnosti.

Nejzvučnějšími jmény antické filosofie jsou:

- Sókrates (469-399 př. n. l.)
- Platón (427-347 př. n. l.)
- Aristotelés (384-322 př. n. l.)

Poslední dva zmíněné si probereme v následující kapitole.

Období helénismu je obdobím poaristotelovským. Toto období, charakteristické několika filosofickými školami, navazuje na tradici vrcholného období a dále rozvíjí některé myšlenky klasiků. Typické pro Stoiky je např. rozvoj stoické etiky, která se zaměřuje na vztah člověka s přírodou. Tento vztah povznáší nad veškeré jiné etické otázky. Ze současnosti je nám též známý pojem skepticismu, který vychází z učení Skeptiků. Tento filosofický směr je typický svým kriticismem vůči množství filosofických škol a jejich učení. Skeptici pochybují o všem dosavadním učení a kladou si mnoho otázek. (Störig, 2000)

5.2 Sókrates – „otec antické filosofie“

- Život: 469-399 př. n. l., působil v Athénách (Hadot, 2017)
- Techné maieutiké = učení porodnické
  - Maieutika

Matkou Sókrata byla porodní bába/asistentka. K porodu Sókrates proto přirovnává i proces myšlení. Myšlenka se vyvíjí a nakonec rodí.

- Dialog = z řec. dialogos, od slovesa dialegomai, rozvažovat, rozmlouvat – typický styl Sókratova učení spočívající v kladení otázek, vedení diskuse, dialogu, snaha o nalezení společného závěru (viz definice)
- 4 části dialogu:
  - a. ironie – zpochybnění dosavadního názoru
  - b. maieutika – nové myšlení, jádro dialogu
  - c. indukce – hledání společných znaků
  - d. definice – verbální vyjádření závěru z indukci
- Slavné výroky: „Vím, že nic nevím“, „Poznej sám sebe“
- Etika: pojem Daimonion = vnitřní hlas božského původu, mravní náповěda (pomoc při rozlišování mravného a nemravného, dobra a zla) (Durozoi a Roussel, 1994)
- Víra v pravdu – objektivní skutečnost
- Učitel Platóna → formování 4 antických ctností

- Díla: nepsaná z důvodu složitosti jeho učení. Sókrates usoudil, že je lépe předávat jeho myšlenky následovníkům ústně a prakticky rozvíjet umění dialogu.
- Odsouzen k smrti (jedem) za své „kacířské myšlenky“ – převážně kvůli pojetí vnitřního hlasu.

Sókrtes se mohl trestu smrti vyhnout vyhnanstvím, což ovšem odmítl. Svou smrt tedy podstoupil se ctí a veřejně. Tento rozsudek a celý proces popudil velmi Sókratovy následovníky, kteří byli již v té době poměrně početnou skupinou. Paradoxně tak Sókratova smrt měla za následek snad ještě masivnější šíření jeho učení a díky psaným dílům jeho žáků se jeho myšlenky dochovaly v interpretované podobě dodnes. (Störig, 2000) O smrti Sókrata nejbližze pojednává dialogické dílo Obrana Sokratova.

Shrnutí

Antickou filosofií můžeme rozdělit do tří vývojových období. Ve všech obdobích dochází k rozvoji hned několika filosofických škol. Antická filosofie je základem evropského filosofického myšlení dodnes. V roce 529 n. l. římský císař Justinian uzavírá athénskou Akademii – nejvýznamnější tamní filosofickou instituci. Sókrates je považován za jednoho z nejvýznamnějších antických filosofů právě kvůli nejpatrnějšímu obratu k člověku a společnosti. Pro své myšlenky, které byly v té době považovány za příliš kontroverzní, byl nakonec odsouzen k trestu smrti. Sókratova smrt velmi popudila jeho následovníky, kteří dále jeho učení rozvíjeli. O průběhu procesu se Sókratem rozsáhle pojednal ve svém dialogickém díle Obrana Sókratova jeho nejznámější žák Platón.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Do jakého století sahají počátky antické filosofie?
2. Jmenujte některé filosofické školy před Sokratovského období.
3. Jmenujte tři nejvýznamnější antické filosofy.
4. Které dílo popisuje Sokratovu smrt?

Literatura

DUROZOI, G., ROUSSEL, A. (eds.). *Filozofický slovník*, Praha: EWA Edition, 1994. ISBN 8085764075.

HADOT, P. *Co je antická filosofie?* Praha: Vyšehrad, 2017, 319 s. Dějiny idejí. ISBN 978-80-7429-680-2.

MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *jozefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-2019] Dostupné z: http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filozofických_pojmů/slovník_filozofických_pojmů.pdf

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Sókrates
- Platón
- Aristotelés
- Platónská akademie
- Politea
- Podobenství o jeskyni
- Objektivní idealismus
- Doxa
- Epistémé
- Anamnésis
- Hylemorfismus
- Lykeón
- Materialismus
- Etika Nikomachova

6.1 Platón

- Život: 427-347 př. n. l.
- Žák Sókrata
- V r. 387 př. Kr. založil „platónskou akademii“
- Akademie: první filosofická škola na světě, výchova k moudrosti, dialektické učení = hledá obecné platnosti

- Ontologie: objektivní idealismus
- 2 světy: reálný x svět idejí
- Díla: Obrana Sokratova, Symposion, Faidrón, Faidros
- Platónský trojúhelník:
  - a. **bytí**: jevy, náš žitý svět, odraz světa idejí jako pouhá napodobenina něho vyššího
  - b. **já**: duše jako součást světa idejí, která je uvězněná v těle a je tak součástí bytí – tedy součástí světa jevů
  - c. **ideje**: skutečný svět, vyšší, jasný, pevný, neměnný
- Gnoseologie: 3 stupně poznání:
  - a. **doxa**: pouhé mínění na základě vjemů, smyslový svět, který jsme schopni vnímat, neúplný, zkreslený – pouhá představa
  - b. **anamnésis**: rozpomínání se duše na prožitky minulé – z doby, než se duše vtělila do smrtelného těla
  - c. **epistémé**: skutečné poznání, pravé vědění
- Dílo Politeia (Ústava) – 7. kniha: zde **Podobenství o jeskyni** (Störig, 2000)
= smysly jsou zasaženy neustálou změnou, která kolem nás probíhá, neustálé vznikání a zánikání. V samotném obrazu jeskyně je svět zdání zachycen v podobě stínů, které se zjevují před sedícími vězni, i zvuků, které vězňové těmto stínům přisuzují. Tento obraz vnímají jako realitu, jelikož jeskyně tvoří hranici jejich poznání.
- Etika: idea nejvyššího dobra – idea idejí

6.2 *Aristotelés*

- Vychovatel Alexandra Makedonského
- Žák Platóna, člen Platónovy akademie
- Zakladatel (otec) mnoha vědních oborů: etika, psychologie, politologie, fyzika
- Odklon od Platóna odmítá svět idejí → existence jediného obecného světa
- Ontologie: hylemorfismus
  - a. materialismus + idealismus

b. **hylé** (látka, materiál) + **morfé** (tvar, forma)

- Gnoseologie: materialismus + idealismus
- Zakladatel vlastní školy = LYKEÓN
- Díla: Metafyzika, O vzniku a zániku, Organon, O duši, Poetika, Politika, Etika Nikomachova, Etika Eudémova
- Rok před smrtí: vyhnanství na ostrově Eubóna

Aristotelismus

„... proud, navazující na rozsáhlé dílo Aristotela ze Stageiry (384-322 př. Kr.). Vyznačuje se důrazem na skutečnost jednotlivých smyslových "věcí", substancí, jež jsou srůstem (lat. concretio) látkové a tvarové stránky (řec. hylé a eidos n. morfé, lat. materia a forma), na příčinnost, na závaznost rozumové úvahy, strukturované jazykem, a na význam smyslové zkušenosti a abstrakce. Pohyb a změnu nepokládá za iluzi, nýbrž za přechod od možnosti k uskutečnění (řec. dynamis a energeia, lat. potentia a actus). Tím otevřel cestu jednotlivým vědám. Metafyzický fil. monoteismus ("první příčina, první hybatel") jej sblížil s Islámem (Avicenna, Averroes) i křesťanstvím (Tomáš Akv., scholastika). Člověk je společenská přírodní bytost (zóon politikon), vybavená rozumem a řečí. Cílem jeho života je štěstí, jež spočívá ve ctnosti, tj. vyvarování se extrémů.“ (Miko, © 2014, online)

Shrnutí

Dalšími významnými představiteli vrcholného období antické filosofie jsou Platón – žák Sókrata a Aristotelés – žák Platóna. Oba tyto představitelé zakládají vlastní filosofické školy a antická filosofie se těší velkému rozkvětu, hlavně v Athénách jakožto v centru vědy a umění. Učení Sókrata se dochovalo pouze v podobě Platónových děl, ve kterých autor dále rozvíjí umění dialogu a podstatnou část svých děl také touto formou píše. Platón a Aristotelés nesdíleli stejný názor na svět – zatímco podle Platóna existují dva různé světy (svět idejí jakožto vět nadřazený, obecný a

dokonalý a svět reálný), jeho žák se přiklání k myšlence jednoho obecného světa, ve kterém se snoubí obě podstaty – idealistická i materialistická, tedy hmotná.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vyhledejte na internetu několik zdrojů pojednávajících o Podobenství o jeskyni. Zpracujte si tento filosofický koncept tak, abyste porozuměli jeho podstatě.
2. Podívejte se na youtube.com na video Platón – Podobenství o jeskyni z Ústavy (zakázané vzdělávání), dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SaWqS7AaZlc>
3. Pokuste se aplikovat podstatu Podobenství o jeskyni na aktuální problém z oblasti pomáhajících profesí – existují skupiny obyvatel, které také žijí v pomyslné jeskyni (tzn. Jsou nějakým způsobem odříznuty od obecnějšího světa apod.)?
4. Definujte pojem hylemorfismus – popište na konkrétních předmětech, jak vnímáte jejich látku, tvar, smysl, podstatu atd.

Literatura

MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *jozefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-2019] Dostupné z:

http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filosofických_pojmu/slovník_filosofických_pojmu.pdf

STÖRIG, H. J. Malé dějiny filosofie. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Křesťanství
- Patristika
- Scholastika
- Svatý Augustin
- Tomáš Akvinský
- Starý zákon
- Ordály
- Inkvizice
- Víra
- Láska
- Pokora
- Naděje
- Benediktíni
- Dominikáni
- Desatero

7.1 *Období patristiky*

- Páter = otec, období se datuje do r. 800 n. l. (Störig, 2000)
- Vzestup křesťanství: nejprve konfrontace a následné upozadění antické filosofie
- Splývání proudů myšlení
- Keltové, Slované, Germáni: barbaři, pohané → postupné přijetí křesťanství a části antiky – křesťansko-antická kultura

- Starý zákon: původ křesťanství v kultuře židovské, ale též prvky asyrské, babylonské, perské, egyptské
- 1. – 4. st. n. l.: pronásledování křesťanů, zakázáno křesťanství jako víra, velké postihy hlavně v Římě, kdy se proti stavěli římsí císaři
- Císař Konstantin Veliký: 4. st.n. l – uznává křesťanství a až na výjimky od té doby protěžováno vůči pohanství
- Ježíšova ryba: znamení pronásledovaných křesťanů
- Gnostikové – hnutí snažící se mísit prvky a sjednocovat
- Manichejci – odmítají židovství a mísí křesťanství s orientem
- Základní myšlenka raného křesťanství: Bůh je počátkem všeho (dogma)

Svatý Augustin

- Augustinus Aurelius (354-430), nejvýznamnější osobnost období patristiky
- Víra až v dospělosti (rok 387)
- Kněz a nakonec biskup v severní Africe
- Dobro je určeno vůlí Boží – Bůh je neměnná a neuchopitelná skutečnost
- Díla: Vyznání (13 knih, jedna dlouhá modlitba – zpověď o životě před konverzí, potírání toho, co dříve sám dělal), O svobodě vůle, O trojici, O obci Boží

7.2 *Období scholastiky*

- Rozmezí 800-1500 n. l.
- Ustálení pevné pozice křesťanství jako náboženství i myšlenkového a filosofického proudu (Miko, © 2014, online)
- Období rigidních etických hodnot a dogmatismu (Hrušovský, 1975)
- 1500 n. l. zaniká

T. Akvinský

- Život: 1225-1274, Itálie
- Výchova: Benediktýni (bohatý řád), ale následně řád Dominikánů (chudý žebravý řád věnující se všeobecné osvětě a pomoci potřebným)
- Myšlenka: rozum + víra = filosofie + teologie
- Cesta k Bohu skrze dobro (konáním dobra)
- 5 důkazů Boží existence (Hrušovský, 1975):
  1. pohyb: Bůh je prvotním hybatelem všeho
  2. příčina: vše má příčinu, pouze prvotní příčina ne – a to je Bůh
  3. nutnost: nutnost a nahodilost se nedefinuje sama, to určuje Bůh
  4. stupně bytí: Kdo určuje hierarchii na zemi? Kdo rozhodl o tom, že bude člověk rozumově nadřazen zvířatům a mezi lidmi nebude rovnost? Bůh
  5. teleologický důkaz: Bůh existuje, protože řídí i nerozumné bytosti a věci k určitému cíli
- 3 křesťanské ctnosti (VÍRA, LÁSKA, NADĚJE + pokora)
- Knihy: Suma teologická, Suma proti pohanům, O pravdě
- Díla píše srozumitelně i pro laiky, což je pro tehdejší dobu velmi netypické

Shrnutí

Středověká křesťanská filosofie byla silně spjata s křesťanstvím jako náboženstvím. Dogmatismus období scholastiky způsobil obecnou nutnost společnosti podřítit se normám církve, která měla jakožto instituce enormní vliv na život běžných lidí. Můžeme hovořit i o silném etickém dogmatismu. Křesťanské desatero přikázání je tedy jakýmsi etickým kodexem. Tato pravidla chování byla striktně vyžadována a jejich porušení v mnoha případech až krutě trestáno. Výjimkou nebyly ani tzv. boží soudy (ordály) a „hon na čarodějnice“. S nástupem křesťanství zaniká i podstata

filosofie jako takové, tj. racionální kladení otázek, ptaní se, snaha odhalit skutečnost a názorový pluralismus. Toto bylo nahrazeno prostými konstatováními o boží existenci. Navzdory negativním charakteristikám toto období dalo základ pro vznik moderních forem křesťanské víry a formování křesťanských hodnot, které přetrvávají dodnes.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Jmenujte křesťanské hodnoty, které znáte.
2. Vyjmenujte deset křesťanských přikázání.
3. Aplikujte tato přikázání na konkrétní soudobé situace – pokud možno ve spojení s pomáhajícími profesemi.
4. Jmenujte dvě období středověké křesťanské filosofie a datujte je.

Literatura

HRUŠOVSKÝ, I. *Patristika a scholastika*. Bratislava: Pravda, 1975.

MIKO, J. Slovník filosofických pojmů. In: *jozefmiko.sk* [online]. © 2014 [cit. 05-01-2019] Dostupné z:

http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filosofických_pojmu/slovník_filosofických_pojmu.pdf

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Renesance
- Humanismus
- Abstrakce
- Empirismus
- Vášně
- Descartes
- Machiavelli
- Rotterdamský
- Bláznivost
- Koperník
- Kepler
- Galilei
- Racionalita
- Účel
- Vladař

8.1 Přejchod od středověké filosofie k renesanci

Koncem středověku přichází změny společenské i filosofické. Dogmatické myšlenkové proudy stupem času ztrácí v 15. století na síle a do popředí zájmu myslitelů se vrací člověk a jeho pozemský život.

KRITÉRIUM	STŘEDOVĚK	RENEŠANCE
Pozornost kladena na	Bůh, víra abstrakce	Člověk, rozum, realita
Charakteristika děl	Náročnost, uměleckost	Logika, menší složitost
Racionalita	Dogma	Pravda, empirismus
Chápání světa	Uzavřený, útrpný	Otevřený, plný možností
Pojetí štěstí	Posmrtné	Pozemské
Zaměření na	Duše a víra	Duše a tělo

8.2 *Renesance a humanismus*

- Datujeme do cca 15. – 17. st.
- Most mezi středověkem a moderní kulturou
- Kulturní a myšlenkový směr („znovuzrození“ zájmu o antickou kulturu)
- Počátky: Florencie (Itálie): již 14. stol., šíření po celé Evropě do 17. stol. (Hemelík, 1998)
- Akcent na člověka místo Boha – odraz nejprve v umění, dále v sociální sféře a politice
- Charakteristika: rozklad církevního monopolu vzdělanosti, rozvoj obchodu a umění, období vědeckých objevů
- **T. More, E. Rotterdamský**: církevní reformy, kritika
- **Niccoló Machiavelli**: 1. renesanční filosof (od teologie k politice)
- Rozvoj vědy: Koperník, Kepler, Galilei – opět zájem o téma kosmu a Země
- 17. st.: **F Bacon, T. Hobbes** – integrace vědeckého a filosofického myšlení („věk rozumu“)
- Matematici: **R. Descartes, B. Pascal** (Fr.), **G. Leibniz** (Něm.)

Erasmus Rotterdamský

- Život: 1466-1536
- Kritika falešné křesťanské morálky (filosofie náboženství, humanismus)

- Díla: Kazatel, Čistota křesťanské církve, Výchova křesťanského vladaře
- Nejznámější: Chvála bláznivosti: satira, 1511 – Paříž
  - Bohyně Bláznivost a její nymfy, nadčasovost: aktuální témata dnešní doby s důrazem na neřesti
  - Zkorumpovanost katolické církve
  - Poselství: bláznivost = bezelstná nevědomost
  - Bláznivost je součástí bytí, přináší štěstí
  - Náboženství jako forma bláznovství: nespočívá v rozumu
  - Odmítá racionalistickou teologii (Augustin, Akvinský) – deformuje víru
  - Racionalismus plodí předepsané doktríny, víra je otázkou osobního vztahu k Bohu
  - 16. st. – český překlad
- Lidská vůle je svobodná

Niccoló Machiavelli

- Život: 1469-1527
- Itálie, Florencie, diplomatické aktivity v době politických změn
- Politická filosofie a realismus (Machiavelli, 2012)
- Dílo: Vladař (inspirace: Cesare Borgia – Španělsko), koncepce rad vladaři
- **Účel ospravedlňuje prostředky** (cíle panovníka ospravedlňují prostředky, jež používá)
- Vlastnosti lišky (lživost pro rozpoznání nástrah) a lva (krutost pro zastrašení nepřátel) (Machiavelli, 2012)
- Machiavelliho koncept morálky vladaře a morálky podřízených se liší – vladař má právo porušit etické zásady ve jménu tzv. vyššího dobra

René Descartes

- Život: 1596-1650
- Racionalista
- Ontologie: dualista (podstata světa hmotná x duševní)

- Gnoseologie: metodická skepse
- Otázka: „Co mohu vědět?“ → poznání vychází z rozumu
- Důraz na logiku: argumentace, fakta. Vše zlo bylo na světě způsobeno špatným pochopením, nevhodnou argumentací a porozuměním
- Pochybování je znakem myšlení, „Myslím, tedy jsem“
- Bůh je: vložil do nás rozum – 2 jistoty: „Já“, Bůh
- Díla: Rozprava o metodě, O vášních (Vášně duše), Principy filosofie, Pravidla pro řízení rozumu, Dioptrika
- 6 základních vášní (Descartes, 2012): údiv/obdiv, láska, nenávisť, radost, smutek, touha
  - hlavní úkol filozofa je pomoci lidem porozumět a kontrolovat jejich vášně

Souhrn

Přechod od středověké křesťanské filosofie k myšlení v období renesance a humanismu s sebou nese zásadní změny v pojetí lidské existence. Můžeme hovořit o znovuzrození některých antických koncepcí a témat. Pozornost se znovu obrací od duchovna ke člověku jako bytosti žijící současný život. Žitá skutečnost není již zatížena strachem z provinění ně a trestu v posmrtném životě takovou měrou, jakou tomu bylo ve středověku. Nicméně toto období s sebou nenese zánik křesťanství. To jako náboženství žije dále, jen rovina filosofická se opět odděluje a existuje více svébytně. To dává prostor i dalšímu rozvoji filosofického myšlení v následujících stoletích.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Najděte další oblasti, kde dochází k radikálním změnám v 15. století.
2. Charakterizujte filosofie období renesance a humanismu.
3. Vyjmenujte zástupce tohoto období.
4. Jak definoval Descartes vášně? Vyjmenujte je.
5. Datujte období renesance.
6. Jak byste definovali/charakterizovali vlastními slovy morálku v díle Vladař?
Pokud nevíte, informace si dohledejte.
7. Je taková forma etického chování panovníka dnes akceptovatelná? Setkáváme se s ní někde v současnosti? Pokud ano, uveďte příklad.

Literatura

DESCARTES, R. *Vášně duše*. Praha: Mladá fronta, 2002, ISBN 80-204-0963-7.

HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filosofie*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998, 94 s. ISBN 80-7079-417-8.

MACHIAVELLI, N. *Vladař*. Praha: XYZ, 2012, 196 s. ISBN 978-80-7388-693-6.

Doporučená literatura:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5.

BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha, 1994. ISBN 80-206-0409-X.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Osvícenství
- Locke
- Hobbes
- Voltaire
- Rousseau
- Kant
- Leviathan
- Společenská smlouva
- Tabula rasa
- Utopický socialismus
- Encyklopedie
- Pygmalion

9.1 Osvícenství

- 17./ 18. století
- Představitelé:
  - a. Locke, Berkeley, Hume, Hobbes (Anglie)
Locke + Hobbes: základy demokratického myšlení v Anglii
  - b. Montesquieu, Voltaire, encyklopedisté, Rousseau (Francie)
  - c. Kant (Německo)
- Osvícenské ideje ohrožují aristokracii stejně jako renesanční ideje autoritu církve

Thomas Hobbes

- Život: 1588-1679
- Anglie, politická filosofie, filosofická antropologie
- Jeden z autorů teorie společenské smlouvy a klíčový zakladatel filosofického materialismu
- Dílo: Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského (1651)
  - Autor je ochoten akceptovat určitou míru zneužívání moci panovníkem v případě, že chrání lid, mír a stát ubrání, propaguje centrální moc (koncentrace moci výkonné, zákonodárné i soudní v osobě panovníka) (Hobbes, 2009)
- Popis lidské přirozenosti (Homo homini lupus – člověk je člověku vlkem)
- Paradox: zastánce absolutismu, ale prvky liberálního myšlení

John Locke

- Život: 1632-1704
- Anglie, osvícenství
- Gnoseologie: empirik (zrod anglického empirismu)
  - Poznání vychází ze zkušenosti, ne z rozumu!
  - Zkušenost: vnější – smyslová x vnitřní – práce s vjemy, zapojení předchozích zkušeností a znalostí
  - Kvalita věcí: primární – objektivní existence bez nutnosti našeho vědomí x sekundární – subjektivní, závislé
- 3 hlavní témata: pedagogika, náboženství, státní/společenské řízení
- Pedagogický optimismus → TABULA RASA
  - Jedinec je nepopsaná tabule, na kterou vpisujeme to, jaký má být. Optimismus spočívá v myšlence, že je každý vzdělavatelný a vychovatelný.
- Díla: Esej o lidském poznání, Dvě pojednání o vládě, Listy o toleranci, O výchově

Jean-Jacques Rousseau

- Život: 1712-1778
- Francouzský filosof švýcarského původu
- Hlavní téma: společenská/sociální nerovnost mezi lidmi
- Zastánce utopického socialismu
- Završitel teorie sociální smlouvy (Störig, 2000)
- Kritik civilizace (vliv na budoucí filosofické směry)
- Díla: Emil čili O výchově, Vyznání (x sv. Augustin), Nová Heloisa, Rozprava o politické ekonomii, Pygmalion
  - Emil čili o výchově: poloromán, 5 částí – 4 dle věku dítěte, 5. o výchově ženy (Rousseau, 1889)
  - Pygmalion: antický mýtus o kyperském sochaři Pygmalionovi, který vyřezal ze slonové kosti tak **krásnou dívku (Galatea)**, že se do ní zamiloval a uprosil bohyni lásky Afroditu, aby jí vdechla život. Galatea je obrazem svého tvůrce (mluva, chování)

Immanuel Kant

- Život: 1724-1804
- Německo, novověké etické koncepce
- Snaha o obecnost morálky → kategorický imperativ
- KI: důraz na účel/záměr jednání, nikoli na důsledek, základ mnoha mravních systémů
  - Jednej tak, aby maxima tvého jednání mohla být ustanovena obecným přírodním (universálním) zákonem (Störig, 2000)
- Existence Boha: nelze dokázat, poznání je otázkou zkušenosti (empirismus)
- Díla: Základy metafyzik mravů, Kritika praktického rozumu

Společenská smlouva

- Patří do filosofie společenských věd, politické filosofie
- Teorie řešící uspořádání státu a státní moci
- Základní pojmy: DOHODA a SPOLEČNOST
- Svoboda, (ne)jistota, práva
- Dohodou formované právní a mocenské vztahy ve spol.
- Představitelé: Hobbes, Locke, Rousseau – různá pojetí
  - **Locke:** panovník jedná pouze v rozsahu společenské smlouvy a může být svržen lidem v případě, že ji porušil (základ konstituční monarchie) (Locke, 1992)
  - **Hobbes:** panovník může využít všech prostředků, aby zabránil anarchii, je-li potřeba, moc může zneužít, předpokládá se, že v přirozeném stavu jsou lidé špatní, napadají se a okrádají (absolutismus, diktatura)
  - **Rousseau:** stát je nepřirozená instituce kazící jinak přirozeně čistého jedince, vládnoucí panovník/vrstva se neprávem zmocňuje práv a bohatství na úkor chudých (utopický socialismus)

Shrnutí

Období osvícenství navazuje na změny z předchozích staletí. Výrazné společenské změny ve státech jako je Francie, Anglie a Německo vedly myslitele k výraznějšímu zaměření se na politickou a společenskou filosofii. Toto období proto dává za vznik známému teoretickému konceptu společenské smlouvy, v rámci kterého různí autoři zkouší řešit pojmy jako je moc, svoboda, přirozený stav a další. Současně se kromě témat politických rozvíjí i teoretické koncepty z oblasti pedagogiky.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Zjistěte podrobnější informace o původním dramatu Pygmalion. Zamyslete se nad otázkami výchovy a vzdělávání ženy v díle Emil čili o výchově a najděte podobnost v díle Pygmalion.
2. Porovnejte obvyklý styl výchovy v soudobé české republice s fázemi, které definoval Rousseau. V čem se dnešní výchova liší a proč by jeho koncept dnes již neměl úspěch?
3. Je pedagogický optimismus reálným pedagogickým myšlenkovým proudem? Vyhledejte také pojmy pedagogický realismus a pedagogický pesimismus. Porovnejte.
4. Definujte pojem společenská smlouva a jmenujte její představitele.
5. Co je to kategorický imperativ? Vyhledejte si o pojmu více informací a následně posuďte z pohledu kategorického imperativu: krádež, sebevraždu, homosexualitu, lež.

Literatura

HOBBS, T. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.

LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přeložil Josef Král. Praha: Svoboda, 1992.

ROUSSEAU, J. J. *Emil čili, O vychovávání*. Přerov: Fr. Bayer, 1889.

ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-10-4.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

K zapamatování

- Svoboda
- Volba
- Pesimistická filosofie
- Filosofie života
- Iracionalismus
- Metafyzika lásky
- Askeze
- Schopenhauer
- Kierkegaard
- Nietzsche
- Nadčlověk
- Vůle k životu
- Vůle k moci
- Antikrist
- Morálka pánů a otroků

10.1 Vybrané směry 19. století

- Romantismus a idealismus: Fichte, Schelling, Hegel
- Pozitivismus, materialismus, marxismus: Comte, Spencer, Marx
- Novokantovství
- Filosofie života a iracionalismus

10.2 Vybraní představitelé filosofie 19. století

Arthur Schopenhauer (1788-1860)

- Představitel iracionalismu a filosofie života
- Pesimistická filosofie: celý život je strastí a utrpením
- Vůle je zdrojem bažení, které vede neustálé nespokojenosti
- Askeze: snaha dosáhnout asketického stavu (nebažit)
- Díla: např. Svět jako vůle a představa, Metafyzika lásky

„Láska je iluze, jejíž pomocí se příroda stará o zachování lidského druhu.“ (Bendl, 2001)

Søren Kierkegaard (1813-1855)

- Cílem filosofie je podle něj vymezit místo člověka ve světě (Störig,2000)
- Důraz kladen na existenci a vědění
- Pojem svobody: každý čin je svobodný (počátky myšlení existencialismu)
- Volba s sebou nese strach (úzkost ze svobody)
- Díla: např. Bud' – anebo, Pojem úzkosti

Fridrich Nietzsche (1844-1900)

- Představitel iracionalismu a filosofie života
- Německý profesor klasické filosofie
- Snaha o rozbití klasických hodnot (filosof kladivem): odmítání dosavadních tradic a víry (Buckinkham, 2014)
- Vliv Schopenhauera, ale názorový rozchod
- Pozitivní pojetí vůle: pojem vůle k moci – pozitivní vůle, vystupňovaná vůle k životu
- Morálka otroků – křesťanská, stádní, plná strachu, morálka pánů – subjektivně orientovaná, důraz na vlastní dobro jedince, i na úkor ostatních „slabých“
- Nadčlověk: vyšší stádium člověka, překonání sebe sama, vůle k moci, nevíra v hodnoty, víra v sebe

- Sedmero anti: antimoralistický, antidemokratický, antisocialistický, antifeministický, antiintelektualistický, antipesimistický, antikřesťanský
- Dílo: např. Tak pravil Zarathustra, Antikrist, Nečasové úvahy

Shrnutí

19. století je charakteristické oddělováním samostatných věd z filosofie jako vědy zastřešující. Příkladem takového osamostatnění je i vědní obor sociologie. Proto je v tomto období poměrně složité rozlišit autory sociologické a filosofické – to ostatně ani není potřeba. Významným proudem byla mimo jiných i filosofie života, mezi jejíž zástupce řadíme tak zvučná jména, jako je Schopenhauer, Kierkegaard nebo Nietzsche. V tomto období se formují počátky filosofického směru existencialismu.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vyhledejte si informace o dalších jmenovaných filosofických směrech 19. století.
2. Vysvětlete pojem iracionalismus.
3. Zamyslete se nad souvislostí filosofie a sociologie. V čem spatřujete podobnosti a v čem odlišnosti? Proč se sociologie vyděluje jako svébytná věda?
4. Čím e typická pesimistická filosofie?
5. Vysvětlete optimistické pojetí vůle k životu.

6. Porovnejte Schopenhauera a Nietzscheho: Jaký přístup, filosofii by měl uznávat a praktikovat z těchto dvou nastíněných pomáhající pracovníků? Proč?
7. Popište podobnosti mezi filosofií Schopenhauera a buddhismem.

Literatura

BENDL, S. *Maturita ze společenských věd*. Vyd. 3. Praha: Aleš Skřivan ml., 2001. 56 s. ISBN 80-86493-02-4.

BUCKINGHAM, W. *Kniha filozofie*. Praha: Knižní klub, 2013, Universum. ISBN 978-80-242-3912-5.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 7., přeprac. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 630 s. ISBN 80-7192-500-4.

Doporučená literatura a další zdroje:

NIETZSCHE, F. *Antikrist: přehodnocení všech hodnot (fragment)*. Olomouc: Votobia, 2001, 126 s. ISBN 80-7198-481-7.

NIETZSCHE, F. *Nečasové úvahy*. Praha: Oikoymenth, 2005, 295 s. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-134-X.

NIETZSCHE, F. a BRYNDOVÁ, A. *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Dobrovský, 2014, 354 s. Omega. ISBN 978-80-7390-097-7.

ROHDE, P. *Kierkegaard = Søren Kierkegaard*. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-29-8.

SCHOPENHAUER, A. *Metafysika lásky*. Praha: Nakladatel Alois Hynek, knihkupec, [1911].

K zapamatování

- Feminismus
- Druhé pohlaví
- Revoluce
- Moderní společnost
- Tradiční společnost
- Sufražetky
- Sufražistky
- Radikální hnutí
- Rovnost
- Mýtus rodiny
- Mýtus mateřství

11.1 Počátky feministického myšlení

- Feminismus = z lat. femina/e, což v překladu znamená žena/ženy + ismus, myšlenkový směr, hnutí
- Feminismus = boj o zrovnoprávnění žen a mužů (Nagl-Docekal, 2007)
- 3 důvody pro vznik feminismu (Zvěřina, online):
  - 1. Uvědomělý odpor proti předsudkům a ponižování žen ze strany mužů.
  - 2. Přesvědčení, že mužské a ženské vlastnosti jsou formovány kulturně a nikoliv biologicky.

- 3. Prosazování hodnotového systému, který odhaluje kulturní předsudky a omezení v definicích sexuálních rolí a odporuje jim v zájmu ustavení stejných příležitostí pro obě pohlaví.
- Přeměna společnosti od tradiční k moderní
- Rozvoj: při Americké revoluci a Velké francouzské revoluci došlo k demokratizaci principů při organizování společnosti, všem lidem přiznána lidská a občanská práva a svobody, podle kterých si jsou rovni a mají stejné možnosti

Sufražetky a sufražistky

- Sufražistka, podle slova „suffrage“ v angličtině znamená volební právo, je označení radikální bojovnice za politická práva žen, zejména za rozšíření všeobecného hlasovacího práva i na ženy. Hnutí sufražetek za volební právo vzniklo roku 1900 (ČT24, online)
- Sufražiska = umírněná bojovnice za ženská práva
- Sufražetka = příslušnice agresivního/radikálního hnutí/proudu
- Rozvoj po roce 1928, kořeny v 18. století ve Francii, ale rozmach ve Velké Británii, v USA organizované akce od roku 1848 (ČT24, online)

Druhá vlna feminismu

„Druhou vlnu“ feminismu odstartovala knížka Betty Friedanové Tajemství ženy (1963).“ (Zvěřina, online) Sokačová (online) uvádí, že navazuje na vlnu první, ale již neřeší pouze boj za lidská práva. Ženy si uvědomují, že sice právně se již téměř vyrovnávají mužům, ale běžném životě jsou stále utlačované. Žena v domácnosti se definuje, jako něco negativního. Druhá vlna tudíž řeší širší spektrum problémů a motem se stává osobní je politické.

Třetí vlna feminismu

- První polovina 20. století: volební právo pro ženy dosaženo ve většině evropských zemí (Nový Zéland 1893, Československo 1920)
- V některých státech až ve 2. polovině 20. století (Švýcarsko 1971, Jordánsko 1982).
- další rozvoj – zdánlivě rovná práva, vzdělání, otázka uplatnění a přístupu (ženy a domácnost)

České sufražetky a feministky

M. D. Rettigová, B. Němcová, K. Světlá, S. Podlipská, Eliška Krásnohorská, Františka Plamínková, manželé Masarykovi, M. Horáková

Vybrané zástupkyně ze zahraničí

Betty Friedan (1921) *Feminine Mystique* – liberální feminismus založen na obecných etických principech rovnosti jedince

Margaret Sangerová (1883-1966): 1916, USA – první klinika pro plánované rodičovství

Germaine Greerová: *Eunuška* (1970) – žena je vychovávána k pasivní roli, kulturní stereotyp ženu „vykastoval“ (radikální směr)

Kate Milletová: *Sexuální politika* (1972) – útlak žen způsoben rozením dětí (radikální směr)

11.2 Soudobý feminismus

- Stojí na základech Sartrova myšlení (existencialismus, viz dále)
- Zahrnuje širokou škálu směrů (radikální vs. umírněné)
- Simone de Beauvoir: kniha Druhé pohlaví, 60. léta 20. st.
  - Vzorem pro osvobození se z otroctví je přijetí mužské role a pád mýtu rodiny a mýtu mateřství = pád dvou mýtů
- Nedostatky a komplikace současného feminismu:

- Prezentace radikálních hnutí ze strany médií je poměrně jednostranná
- Špatná vnitřní diferenciacce: pohrdání vlastními podskupinami
- Obecné povědomí je spíše negativní, zesměšněné
- V ČR poměrně neúspěšné univerzitní vzdělávání (Oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR, Genderová studia na FHS UK v Praze, Genderová studia na FSS MU v Brně)
  - Gender studies: zkoumání kulturně vzniklých rozdílů, mocenská dynamika, diskriminace, multidisciplinarita, sexualita

Shrnutí

Feminismus se vyvíjel jako politické hnutí a směr v období revolucí, kdy ženy začaly bojovat o svá občanská práva. Během několika vln se z boje o politickou rovnost stal též boj o práva další: právo na rovné postavení v zaměstnání a platové podmínky, ale dále také za možnost volby dříve jasně připsaných a očekávaných rolí jako je mateřství. Dnes je feminismus kritizován hlavně s ohledem na určitá radikální hnutí, která se snaží násilnou formou propagovat feminismus. Hnutí umírněná jsou však v podstatě opakem a volí cestu vyjednávání a argumentace.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Co je to feminismus?
2. Jaké dva protipóly lze nalézt na škále feministických hnutí?
3. Je feminismus filosofií nebo jen politickým hnutím?

4. Jmenujte některé představitele feminizmu.
5. Znáte nějakého „feministu“?
6. Seznamte se na sociálních sítích s hnutím *Me Too* a popište jeho ideu.
7. Vyhledejte jména v kapitole uvedených žen – představitelek českých i zahraničních a seznamte se s jejich ideami.

Literatura

NAGL-DOCEKAL, H. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 316 s. Studijní texty. ISBN 978-80-86429-68-7.

Násilím k rovnosti. Před 100 lety britské sufražetky vyválčily volební právo. *ČT24*

[online]. 6.2.2018 [cit. 2018-11-21]. Dostupné z:

https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2349703-nasilim-k-rovnosti-pred-100-lety-britske-sufrazetky-vyvalcily-volebni-pravo?fbclid=IwAR1F464CHZ6oza1ni2_lao5fpaqB0zYwNLd1wyaZRiUSBHAhnAsyk6Yhla0

ZVĚŘINA, J. Feminismus a jeho současné podoby. *CDK* [online]. [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/feminismus-jeho-soucasne-podoby>

SOKAČOVÁ, L. Stručná historie feminizmu. *Feminismus.cz: o ženách, mužích, feminizmu a gender studies* [online]. [cit. 2018-11-21]. Dostupné z:

http://web.feminismus.cz/historie.shtml?fbclid=IwAR3os4dYcmL85FRUPwobXePo2mYPzqDDYXqhhVKE9_EArIFumEMeYwsAlKg

Užitečné odkazy:

Gender Studies: <http://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

Katedra genderových studií, Fakulta humanitních věd, UK:

<https://gender.fhs.cuni.cz/>

Sociologický ústav Akademie věd, oddělení Gender a sociologie:

<https://www.soc.cas.cz/oddeleni/gender-sociologie>

Sociologický ústav Akademie věd, oddělení Gender a sociologie:

<https://www.soc.cas.cz/oddeleni/gender-sociologie>

K zapamatování

- Pragmatismus
- Utilitarismus
- Efektivita
- Užitek
- Realismus
- Existencialismus
- Postmodernismus
- Existence
- Pluralita názorů
- Rovnost
- Vědecké pojetí světa
- Absurdita
- Zbytečný člověk

12.1 Některé ze soudobých směrů filosofie

- a. Pragmatismus: Dewey, Schiller
- b. Fenomenologie: Husserl
- c. Kritický realismus: Popper
- d. Existencialismus: Buber, Sartre, Heidegger
- e. Postmodernismus: Lyotard

Pragmatismus a J. Dewey

- Vznik: pozdní 19. st.
- Filozofie = myšlení
- Snaha jednat efektivně a účinně
- Dewey: Světu se snažíme porozumět proto, abychom v něm mohli co nejlépe jednat. Filozofie má ukázat cestu, jak nalézt praktické řešení. (Buckingham, 2013)
- Vliv darwinismu

Fenomenologie a E. Husserl

- Největší rozvoj: pol. 20. st.
- Fenomény = vše ukázané, vnímané (Buckingham, 2013)
- Otázka: Jak se člověku ukazuje? Jak ho vnímáme?
- Svět: vnímáme věci, které spolu souvisí a odkazují na sebe
- Přirozený svět = svět námi vnímaný, **STOJÍ PŘED VĚDECKÝM POJETÍM SVĚTA**
- Věda = zobecnění, kvantifikace → vyprázdnění světa (Buckingham, 2013)

Existencialismus a J. P. Sartre

- Vývoj: vznik po 1. sv. v., Německo, další rozvoj ve 40. l. 20. st. a po 2. sv. v.
- Existence člověka jako způsob bytí
- Empirie nedokáže postihnout niternost a vnímání jedince (hlubinné prožitky) (Buckingham, 2013)
- Absurdita světa
- Kierkegaardův, Nietzscheův protest proti systému a ztrátě svobody

Shrnutí

Současné filosofické proudy lze jen těžko definovat nějakými společnými znaky. Vybíjí se souběžně a mnohdy nemají v podstatě nic společného, jindy na sebe navazují nebo se naopak vzájemně negují. Tyto proudy se zabírají jedincem a jeho fungováním, tématem života, myslí a myšlení, strukturou. Jisté markantnější rozdíly spatřujeme v tradici kontinentální filosofie a filosofie anglosaské, přičemž tradice kontinentální vychází hlavně z fenomenologické filosofie. (Petříček, 1997)

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vyjmenujte některé filosofické směry 20 století.
2. Vyberte si jeden směr, který vás nejvíce zaujal. Definujte ho a vysvětlete, proč je vám nejbližší.
3. Přečtěte si úryvky z díla *zed'* a zkuste najít význam pojmu „zbytečný člověk“.
4. Aplikujte pojetí zbytečného člověka na konkrétní soudobou situaci, pokud možno, pátrejte v oblasti školství či sociální.
5. Co je to pragmatismus?
6. Aplikujte principy pragmatismu na konkrétní situaci, kterou můžete zažít.

Literatura

BLECHA, I. *Edmund Husserl a jeho filosofie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-244-2890-1.

BUCKINGHAM, W. *Kniha filosofie*. Praha: Knižní klub, 2013, Universum. ISBN 978-80-242-3912-5.

PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann, 1997. ISBN 80-238-1741-8.

SARTRE, J. P. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-097-1.

SARTRE, J. P. *Zed'*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0345-4.

Doporučená literatura:

PETŘÍČEK, M. *Co je nového ve filozofii*. Praha: Nová beseda, 2018, 89 s. CJN. ISBN 978-80-906751-8-6.

REZEK, P. *Husserlova věčnost*. Praha: Jan Placák - Ztichlá klika, 2009. ISBN 978-80-903898-4-7.

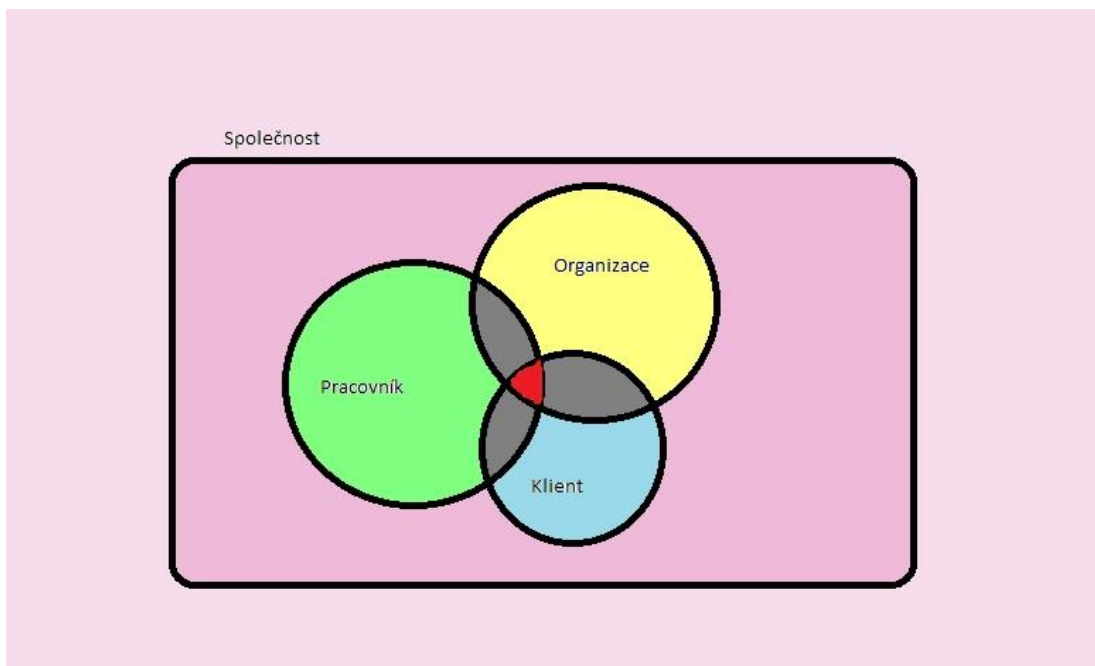
13 Etika a pomáhající profese

K zapamatování

- Pomoc
- Dohled
- Syndrom vyhoření
- Etický kodex
- Sociální pracovník
- Etické dilema
- Etický problém

13.1 Pomáhající profese a s ní spojená etická dilemata

Obr.: Dimenze pomáhání. Zdroj: vlastní zpracování dle Úlehla (1999)

Etický (ne)soulad

- Každá dimenze může sledovat jiný cíl během spolupráce/realizace zakázky, služby, ...
- Dimenze mají stejný cíl, ale problém je ve zvolené „cestě“

Etická dilemata a problémy v praxi

V souvislosti s:

- situací či chováním klienta
- kolegy a pracovníky v organizaci
- pracovníky a odborníky mimo organizaci
- nastavením systému
- nastavením společnosti

Možnosti podpory pracovníka

- Psané normy (metodická opora)
- Osobnostní předpoklady
- Podpora ze strany organizace/týmu
- Podpora externí (konzultace)
- Znalost práv a povinností

Přístup ke klientovi (Úlehla, 1999)

- **KONTROLA:** uplatnění zájmů jiných subjektů než klienta, vychází směrem od pracovníka (dozor, přesvědčování, vyjasňování, dohled, opatrování)
- **POMOC:** je předmětem procesu dojednávání, vychází směrem od klienta - zakázka (doprovázení, poradenství, vzdělávání, terapie)
- objednávka klienta, nabídka pomoci pracovníka, přijetí nabídky

Oba přístupy mají svá rizika, když se vyhraní, tak škodí.

Volí se individuálně s ohledem na klienta, službu a charakter.

Přehnaný přístup značí buď nevhodnost pracovníka, klienta či služby, nebo syndrom vyhoření.

13.2 Aktivní práce s kazuistikami

I.

Komunitní centrum – odpolední klub, dvě pracovnice, tři klientky ve věku 13-15 let. Klientky projevují zájem bavit se o tématu vztahy a sex.

Pracovnice: „Tak určitě si můžeme promluvit o vztahu s chlapci, ale o sexu se tady v klubu bavit nebudeme. Tady se o takových věcech nemluví. Navíc na to máte ještě dost času.“

Otázka k zamyšlení: Zachovala se správně pracovnice? Jaké chyby v odpovědi vidíte?

II.

Diagnostický ústav. Chlapec během řízených aktivit nechce spolupracovat s ostatními dětmi (kontaktní hra, držení za ruce v kole) a hlasitě se brání.

Pracovnice: „Chytni se jich okamžitě za ruku, nebo dostaneš trest. Proč? Protože jsem to řekla a tady se poslouchá!“

Otázka k zamyšlení: Jak by se měla pracovnice zachovat jinak? Jak by měla uvažovat o chlapci a jeho chování? Přemýšlení v kontextu, uvažování o celistvosti klienta – možná má špatné zkušenosti.

III.

NZDM (= nízkoprahové zařízení pro děti a mládež). Do NZDM volá učitelka ze ZŠ a představuje se jako třídní klienta Adama.

„No já chci vědět, jak často k vám chodí a jestli dělá u vás úkoly. A víte, že byl také s rodinou pod dohledem OSPODu (= Orgán sociálně-právní ochrany dětí)? A nevíte, jestli k nim OSPOD ještě chodí?“

Otázka k zamyšlení: Jak má reagovat pracovník NZDM?

IV.

Poradenský pracovník volá na základě písemného souhlasu pracovníci OSPOD, aby zahájil spolupráci na přání klienta. Spolupráce subjektů by mohla klientovi pomoci. OSPODu telefonicky sděluje všechny náležitosti.

Pracovnice OSPODu: „No, já ale nemám čas tohle řešit. Nemám jen jednu rodinu, víte, a nevím, jak by mohla nějaká neziskovka tohle jako vyřešit. Od toho jsou tu oficiální orgány. Takže mě s tím už nezdržujte.“

Otázka k zamyšlení: Reagovala pracovnice OSPOD neeticky? Proč?

Shrnutí

Práce v pomáhajících profesích s sebou nese mnohá etická dilemata a etické problémy, které musí pracovníci řešit. Nejobecněji se mohou opřít o různé psané dokumenty v podobě metodik práce a konkrétních etických kodexů, jindy se jedná o psané závazné normy a specifické dokumenty konkrétních organizací či konkrétních úkonů. Etický rozpor může nastat v několika úrovních pomáhání: mezi pracovníkem a klientem, pracovníkem a kolegy, pracovníkem a návaznou sítí organizací, pracovníkem a jeho zaměstnavatelem, či dokonce na úrovni státu a nastavení konkrétních politik. Je proto více než žádoucí, aby byla všem pracovníkům, nejen sociálním, poskytnuta dostatečná opora v podobě psaných dokumentů, ale v ideálním případě i zdravého pracovního kolektivu či podpory v podobě konzultací a supervizí.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Přečtěte si Etický kodex sociálního pracovníka a na jeho základě odpovězte na otázky u kazuistik uvedených výše. Tento dokument je dostupný online, např. zde:

http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

2. Jaký je rozdíl mezi pomáháním a kontrolou?
3. Co je to syndrom vyhoření?

Literatura

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 128 s. ISBN 8085850-69-9.

Doporučená literatura:

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KAPPL, M. a kol. *Etika sociální práce: sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce*. Hradec Králové 16. až 17. října 2009. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 488 s. Texty k sociální práci. ISBN 978-80-7435-037-5.